

بۆچی نایین دژ به زانسته

لهو کاتهوه مروّف ههستی خو ناسینی تیدا پهروه درده بووه، باومری پهیدا کردووه که وهک بوونهوهریکی تاییهت خولقیندراوه و وینهیهکی تاییهتی بو خوی له ئونیورسامدا تهرخان کردووه و خو و جیی ژبانی به ناوهراستی لهو ناوهنده ناسیوه. لهو ههلس و کهوته تهنهت له ناو رهگهزه جوراوجورهکاندا پههه سهندووه و خویمان پچ زل تر و ماقوولتر لهوانیتر بووه. لهو پرهنسییه لهناو کهسایهتی تاخمیک لهو مروّفانهدا تا رادیهک پههه سهندووه، که خویمان به شنتیکی جیاواز و تاقانه به ههلسهنگاندن لهگهّل مروّفهکانیتر داناوه.

تاقمیکیشیان لهسهه لهو باومرهه که مهبهست له خولقاندن تههیا پهیههندی به مروّفهوه ههیه و به هوی تاقیکاری لهسهه نهوهوه خولقاندن هاتوته ئاراهه. لهو مانابهی مروّف به جیهان و دهورویهی خوی دابوو تههیا بههوی زانستی کالیهوه ههلهیدهسهنگاند: زهوی تهخت، رۆژ، مانگ و ئهستیرهکانی له ژیر ئاسمانیکی نیوه کهماندا ههلهپهسیردراون. خورافات، گیراوه و هیماسه لهسهه خولقاندن، له لایهن مروّفه رووحانیهکانهوه دۆزرایهوه و پههه پندرا.

فیههسوفان، زانایان و ئهستیرهناسانی یونانی سهدهی ناوهراست لهسهه لهو بوچووانه وینهیهکی سهههه و سههههه و تاییهتیان له دنیای خویمان پیکهینا که هههوه شنتیک به دهوری زهوییدا دهخولایهوه: رۆژ، مانگ و ئهستیره و پلانتهکان ههه هههویان به دهوری زهوییدا دهخولانهوه و زهوی ببووه ناوهندی ئونیویرسام.

کاتی نیکولاوس کوپرنیکوس "Nikolaus Kopernikus" و یوهانس کتیلر "Johannes Kepler" لهو وینهیهی مروّف لهسهه چۆنیهتی جیهان بوویان، گۆری، واته هههوه شنتیک به دهوری رۆژ دا دهگهههه، توورهی ئایینیهکانیان بو لای خویمان راکیشا. لهو بوچوونه به مانیه بوو که

مرۆف نه جییهکی تایهتی لهو خولقاندندا ههبووه که خویان بو خویان ساز کردبوو، و نه خولقاندن لهسه ئهوان وهک بوونههریکی تایهت و تاقانه ههلهدسوورا. ئهو بوچوونه به لهژیر پرسیار خستنی ئابین و باوههرکهیان له قهلم درا و شهر و کیشهی نیوان ئابین و زانست لیرمه به راشکاو دهستی پیکرد. به پتی زانیاری مرۆفه ئابینهکان و ههروهها به پتی ژماره‌ی وهچهکانی مرۆف که له کنتیی تهورات و ئینجیلدا پروون کرابوونهوه، خولقاندنی مرۆف و دنیای دهوروبه‌ری ده‌بی رۆژی یهکشهممه ۲۳ نوکتوبری ۴۰۰۴ پیش له دایک بوونی مه‌سیح به‌ریوه چوو‌بی. ههروهها به پتی سه‌رچاومه‌کیتر حیسابیان کردوه که ئادم و هه‌را رۆژی دووشهممه ۱۰ نوامیری ۴۰۰۴ پیش زابین له به‌ههشت دهرکراون. (ئهو دوو مرۆفه ده‌بی تعنیا ۱۱ رۆژ له به‌ههشت چێژیان کیشابی). ههروهها به پتی ئهو حیساباته، نوحی کهشتیوان رۆژی چوارشهممه ۵ی مانگی مای سالی ۱۴۹۱ پیش زابین له‌سه‌ر شاخی نارارات به ویشکی گه‌یهشتی.

زانیاری سه‌رده‌م و گرنگترین مرۆفی زانستی سرووشتی ئه‌مه‌رۆی سه‌ر زه‌وی ستیفن هۆکینگ "Stephen Hawking" یه‌ک له‌و مرۆفانه‌یه‌ که ئاوی سارد به‌سه‌ر ئابینه‌کاندا دهریژی و رهدی ده‌کاته‌وه که مرۆف به هه‌چ شتوبه‌یه‌ک پۆست و سه‌روه‌ریی ناو بوونه‌هره‌کانیان نییه و له ئونیویسامدا تاقانه‌نین. ئه‌و ده‌لی: "خودا، په‌یکه‌ری یاسای فیزیکییه. ئیمه وه‌ک بوونه‌هریکی ئاسابین له‌سه‌ر پلانیته‌کی بچووک له نیوان ملیاردان ئه‌ستیره که له گۆشه‌یه‌کی که‌ناریی ناو سه‌دان ملیارد گالاکسیدا هه‌لکه‌وتووین. به‌و هۆیه زۆر چه‌توون دهرکری باوه‌رمان به‌خودایه‌ک بی که خۆی به ئیمه‌وه خه‌ریک ده‌کا یاخود بیه‌وی بوونی ئیمه‌ به‌سه‌لمینی." ئه‌مه‌ش خۆی ئه‌و بوچوونه دهرکینی که زۆر چه‌توونه بو مرۆف له ئونیویزسامیکی ئاوا مه‌زندا که دۆخی بو هه‌ر لایه‌ن و هه‌ر گۆشه‌ی جیهان وه‌ک یه‌ک وایه، پلانیته‌کی بچووک وه‌ک زه‌وی به‌په‌رۆز دابنری.

سهرمراي ئهانهش مروّف و زانستی ئهمروّی به هوّی دۆزراوهكان و پشكینی فوسيلهكانی بهجیماوهی ناو زهوی دهیسهلمینن که تهمهنی زهوی زور لهوه زیاتره که ئایینییهكان تهخمینی دهکن. به پتی نویتیرین زانیارییهكان تهمهنی زهوی و ئونیویرسام نیزیکهی ۶، ۴ ملیار سال تهخمین دهکری.

لهو کاتهوه ئایین و زانست لئیک جیا بوونهتوه و ههرکام ریی خویان گرتوه، له نیوانیان دا کیشه و شهریکی ناپیویست ساز کراوه. یهکهم مروّقی هوموساپیئینسهكان بههوّی کونجکاو و تامهزروی بو ودهستهینانی زانیاریی ژایانی و ترس له مردن، خویان به خوداکانهوه ههلواسیوه. بههوّی پشکهوتووی و پههسهندنی زانست بهره بهره خورافات و گیراوه هیماسیهكان وهلانراون و مروّف ریگیایهکی زانستی لوزیکیی دۆزیوتهوه که چۆنیهتی پیکهاتنی ژایانی باشتتر بو روون دهکاتهوه. ههر بهو هویانه مروّفه ئایینییهكان لهژیر گوشاریکی لوزیکی زانیان دانراون که توانایی خوراگرییان لهههنبهر دا نهماوه. ئهویکه هیشتا ههر لهناو نهچوون دهگهریتوه سهر پلهی ئاگاداریی کال و کرچی کۆمهلگاکان که بهداخهوه به بی لیکۆلینهوه ئهو دیاردهیه وهک میرات به یهکتری دهسپیرن.

دریژهی ههیه ...